

הרב יעקב אפשטיין

ביכורי יחיד וביכורי ציבור

ראשי פרקים

- א. ביכורים במקרא – שם כולל לביכורי שבעת המינים, לעומר ולשתי הלחם
- ב. הגר"א: ביכורי יחיד ממקום שיש קדושת מצוות, עומר ושתי הלחם מכל ארץ ישראל
- ג. ביכורי יחיד – מצוה התלויה בארץ או במקדש
- ד. הרמב"ם: ביכורים מכל ארץ ישראל סיכום

א. ביכורים במקרא – שם כולל לביכורי שבעת המינים, לעומר ולשתי הלחם

"בכורים" במקרא, בתורה ובנביאים, מתפרש הן לגבי מצות ביכורים של היחידים "ראשית בכורי אדמתך" (שמות כג, יט; לד, כו), והן לגבי ביכורים של ציבור, העומר "ואם תקריב מנחת בכורים" (ויקרא ב, יד), ושתי הלחם "חמץ תאפינה בכורים לה" (ויקרא כג, יז). בעוד שבלשון חכמים במשנה בתלמוד ובמדרשים, מבדילים בין מצות היחיד כביכורים בלבד, לבין ביכורי הציבור הנקראים עומר ושתי הלחם בלבד.¹

ביכורים במקרא כשם כולל לביכורי יחיד ובכורי ציבור, הוא גם לגבי המינים מהם מביאים ביכורים, כאמור בספרי (דברים פיסקא רצז, ב):

ולקחת מראשית כל פרי האדמה, יכול כל הפירות יהו חייבים בבכורים תלמוד לומר מראשית ולא כל ראשית. ועדין איני יודע איזה מין חייב ואיזה מין פטור, הריני דן נאמר הבא בכורי ציבור

1. גם על כך ניתן להחיל את שאמרו בעבודה זרה נח ע"ב: "לשון תורה לעצמה, לשון חכמים לעצמו". וכן בחולין קלז ע"ב.

ביכורי יחיד וביכורי ציבור

והבא בכורי יחיד, מה בכורי ציבור האמורים (ויקרא כג יז) להלן משבעת המינים אף בכורי יחיד האמורים כאן משבעת המינים, מה להלן חטים ושעורים אף כאן חטים ושעורים, מנין לרבות שאר מינים תלמוד לומר (שמות כג יט) בכורי אדמתך ריבה אחר שריבה הכתוב מיעט הא אין עליך לדון אלא כדין הראשון, נאמר הבא בכורי ציבור והבא בכורי יחיד מה בכורי צבור משבעת המינים האמורים בשבח הארץ² אף בכורי יחיד משבעת המינים האמורים בשבח הארץ, ואלו הם (דברים ח ח) חטה ושעורה וגפן ותאינה ורימון ארץ זית שמן ודבש...

וכן בדברי ר' עקיבא בספרא (דבורא דנדבה פרשה יג, ד"ה פרשתא יג, ד):

ואם תקריב מנחת בכורים לה' זו מנחת העומר מנין היא באה מן השעורין או יכול מן החטין... ר' עקיבא אומר נאמר לצבור הבא בכורים בפסח והבא בכורי בעצרת כמה מצינו שממין שהיחיד מביא חובתו ממנו יהא הצבור מביא בכוריו בעצרת, אף ממין שהיחיד מביא חובתו ממנו יהא הצבור מביא בכוריו בפסח, מאי זה מין היחיד מביא חובתו מן השעורין אף צבור לא יביא אלא מן השעורין, אם תאמר מן החטין אין שתי הלחם בכורים.

השימוש במילה "ביכורים" של יחיד ושל ציבור, קשור גם למימד הזמן. כדברי הבריתא בספרי (במדבר פיס' קמח):

מנחה חדשה לה' — שתהא חדשה לכל המנחות, שלא תקדמנה מנחה אחרת. מיכן אמרו אין מביאין מנחות וביכורים ומנחת בהמה קודם לעומר ואם הביא פסול, קודם לשתי הלחם לא יביא ואם הביא כשר. מה הפרש בין עומר לשתי הלחם, הקודם לעומר אסור לגבוה ואסור להדיוט לפיכך אם קרבו לא יעלו.

2. צ"ע היכן מצינו ביכורי ציבור משבעת המינים, הרי באים רק מחטה ושעורה. ואולי רומז לאמור בר"ה (טז ע"א): "ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת מפני שעצרת זמן פירות האילן, אמר הקב"ה: הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן". וברש"י עץ שאכל אדה"ר חטה היה. ראה בספרי: חבל נחלתו, "היתר חדש מיין ושמן במקדש", ח"א סי' סה.

הקודם לשתי הלחם אסור לגבוה ומותר להדיוט לפיכך אם קרבו יעלו.

וכן במשנה במנחות י, ו: "העומר היה מתיר במדינה ושתי הלחם במקדש. אין מביאין מנחות ובכורים ומנחת בהמה קודם לעומר ואם הביא פסול, קודם לשתי הלחם לא יביא ואם הביא כשר". וכן פסק הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין ז, יז).

מתוך נקודות ההשוואה, ננסה לעמוד על חילוק בין סוגי הביכורים ביחס לשטח ממנו הם מובאים בא"י, ועל מהות המצוות בכלל.

ב. הגר"א: ביכורי יחיד ממקום שיש קדושת מצוות, עומר ושתי הלחם מכל ארץ ישראל

על המשנה בכלים (א, ו): "א"י מקודשת מכל הארצות ומה היא קדושתה שמביאין ממנה עומר והבכורים ושתי הלחם מה שאין מביאין כן מכל הארצות"³, הגיה הגר"א: "והבכורים נמחק". וכן נכתב באליהו רבא (משנה כלים א, ו): "בכורים לאו משום קדושת ארץ ישראל אלא שהיא חובת הארץ ואינה נוהגת אלא בארץ ישראל. אלא עומר ושתי הלחם מה שאין מביאין אלא מא"י הוא משום קדושת א"י", ועי' במשנה אחרונה (כלים שם).

דבריו של הגר"א צריכים הבהרה. מצות הבאתם של עומר ושתי הלחם מא"י בלבד (פרט לשיטת ר"י ב"ר יהודה שעומר בא מחו"ל). כמבואר במשנה במנחות ח, א: "חוץ מן העומר ושתי הלחם שאינן באין אלא מן החדש ומן הארץ"⁴.

לגבי שתי הלחם פוסק הרמב"ם שבאים אף מן העליה (היינו משנים קודמות אבל מא"י, ועי' ראב"ד פ"ח ה"ב ור"י קורקוס וכס"מ על אתר).

לגבי עומר, בגמ' בראש השנה יג ע"א מובא:

3. החיבור בין ביכורים לעומר ושתי הלחם בתוך עשרת הקדושות שבא"י מופיע אף בספרי זוטא (פיס' ה), במד"ר (פר' ז, ח), ובכפתור ופרח (פ"י).

4. כך הוא גם בגמ' במנחות פג ע"ב. וברמב"ם: עומר — הלכות תמידין ומוספין ז, ה. שתי הלחם — שם ה, ב.

דבעו מיניה חברייה מרב כהנא: עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ מהיכן הקריבוהו? אם תאמר דעייל ביד נכרי, "קצירכם" (ויקרא כג, י) אמר רחמנא, ולא קציר נכרי. — ממאי דאקריבו? דלמא לא אקריבו! — לא סלקא דעתך, דכתיב: "ויהאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח. (יהושע ה, יא) ממחרת הפסח — אכול, מעיקרא — לא אכול, דאקריבו עומר והדר אכלי. מהיכן הקריבו? אמר להן: **כל שלא הביא שליש ביד נכרי**. ודלמא עייל ולא קים להו? — אלא: קים להו, הכא נמי: קים להו. — ודלמא לא עייל כלל, אבל היכא דעייל ריבעא — בין שליש לפחות משליש לא קים להו! — לא סלקא דעתך, דכתיב (יהושע ד, יט) והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש, ואי סלקא דעתך דלא עייל כלל — בחמשה יומי מי קא מליא? — אלא מאי — דעייל רבעא או דנקא, אכתי בחמשה יומי מי קא מליא? — אלא מאי אית לך למימר — (דניאל יא, טז) ארץ צבי כתיב בה, הכא נמי — ארץ צבי כתיב בה.

עולה מן הסוגיא כי תבואה שהביאה שליש ביד נכרי פסולה לעומר. אולם הרמב"ם אינו מביא זאת להלכה. ולפי דבריו עולה כי די שהתבואה תגדל בא"י ואפילו נקנתה מיד נכרי כשהיא בשלה, ראויה לעומר.

וסיוע לרמב"ם מ"שומרי ספיחין בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה" (משנה שקלים ד, א). והרי העומר הפקר ואינו "קצירכם" עד לאחר שקצרוהו, וכש"כ שלא הביא שליש ביד ישראל שהרי הוא הפקר. אלא מכך שעומר מובא בשביעית מוכח שאין צריך בהבאת שליש ביד ישראל. (ועי' טורי אבן ר"ה יג ע"א ששואל שקציר הפקר יתמעט כקציר נכרי). וסיוע נוסף מהגמ' בקידושין לח ע"א, המזכירה שהביאו עומר ואחר כך אכלו מעבור הארץ (מן החדש), ולא שאלו, שכיון שנכנסו לארץ בעשרה בניסן גדל אותו עומר בחזקתם חמישה ימים בלבד.

מתבאר כי ביכורי ציבור **בניגוד לכל שאר הקרבנות והמנחות** באים רק מיבול א"י, ואף ממה שגדל ביד נכרי. לעומת זאת ביכורי יחיד הם מצוה התלויה בארץ והם חובת קרקע שאינה נוהגת אלא בארץ (עי' קידושין לח ע"א). אין הבאתם מא"י מיחדתם משאר מצוות התלויות בארץ שכולן תלויות בארץ

הרב יעקב אפשטיין

ואינן מתקיימות אלא בא"י (פרט לערלה וכלאים). וע"כ אין ללמוד מקיומן בא"י, לגבי קדושת א"י, כשם שלא מנו את כל שאר מצוות התלויות בארץ.

טעם זה, שמדגיש הגר"א בהגהתו, גורם לכאורה להבדל הלכתי נוסף בין ביכורי יחיד לביכורי ציבור. ביכורי ציבור, באים מכל א"י ללא תלות בקדושה ראשונה ושניה, מפני שקדושת הארץ היסודית מתירה הבאתם, ואינם מצוה התלויה בארץ. ואילו ביכורי יחיד, מסתבר, שחובת הבאתם בבית שני היתה רק ממקום בו נהגה קדושת המצוות היינו קדושה שניה, מפני שהם מצוה התלויה בארץ.

ג. ביכורי יחיד – מצוה התלויה בארץ או במקדש

אולם הבחנת הגר"א וההבחנה הנוספת שהעלינו בין ביכורי יחיד לביכורי ציבור, הן דוקא עפ"י ההנחה שמצות ביכורים – ביכורי היחיד היא מצוה התלויה בארץ. קביעה זו אינה מוסכמת על כל הראשונים.

כך כתבו תוספות בבבא בתרא פא ע"א ד"ה ההוא:

ותימה אמאי איצטריך מיעוטא הא אמר בסוף פ"ק דקדושין (דף לו ע"ב) כל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ? ויש מפרשים משום דבכורים איתקשו לבשר בחלב דכתיב (שמות כג, יט) ראשית בכורי אדמתך וגו' לא תבשל גדי בחלב אמו, ובמכלתא בהדיא מקיש להו, וס"ד שיהו נוהגין אף בחוצה לארץ כמו בשר בחלב. ולרשב"א נראה דלא חשיבי בכורים מצוה תלויה בארץ דלא דמי לתרומה ומעשר וחלה דהתם גוף הפירות מחוייבין בתרומה דטבל נינהו ואסורין באכילה ולכך חשובין הן תלוין בארץ, אבל בכורים אין החיוב תלוי בפירות אלא באדם דאין נאסרין באכילה אע"פ שלא הפריש מהן בכורים. ועוד מדלא חייב תרומה ומעשר עד שיתמרח בכרי מוכח שהחיוב תלוי בפירות לפי שלא הגיע עדיין זמן חיובן, אבל בכורים ודאי חובת הגוף נינהו כע"ז דילפינן מינייהו בקדושין (לז ע"א) שאין החיוב תלוי בפירות אלא באדם, ואפי' בעודן באילן מתחייב כדתנן במסכת בכורים (פ"ג מ"א) כיצד מפרישין בכורים יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שביכרה אשכול שביכר קושרו בגמי

ביכורי יחיד וביכורי ציבור

ואומר הרי אלו בכורים. ואע"ג דאם אין לו [אינו] חייב לקנות מ"מ חובת הגוף ניהו, כמו חובת ציצית דאע"ג דאין חייב לקנות טלית כשאין לו, חשיב חובת הגוף.

מתבאר שנחלקו בעלי התוס' בנקודה, עליה מתבסס הגר"א בהגהתו. הדעה הראשונה בתוס' סברה שביכורים הם מצוה התלויה בארץ, לעומת זאת הרשב"א (=הר"ש משאנץ) סבר שביכורים אינם תלויים בארץ אלא חובת הגוף⁵ וע"כ מה שנוהגים רק בא"י מצריך גזה"כ מיוחדת.⁶

יש שהביאו ראיה לשיטת הר"ש משאנץ מדברי ראשונים נוספים.⁷ רש"י, בכמה מקומות שהזכיר מצוות התלויות בארץ השמיט את מצות ביכורים. בקידושין לז ע"א ד"ה חובת קרקע, כתב: "שמוטלת על הקרקע או גידוליו כגון תרומות ומעשרות, חלה, לקט שכחה ופאה, שביעית, חדש, ערלה, כלאים". וכן בסנהדרין לה ע"ב ד"ה חובת הגוף היא, כתב: "חובה המוטלת על האדם ואינה מוטלת על הקרקע, כגון מצות שביעית, ולא על פירות קרקע, כגון ערלה וכלאים ותרומות ומעשרות, ותנו בפרק קמא דקידושין (לו, ב): כל מצוה התלויה בארץ, כלומר על הקרקע ופירותיו, אינה נוהגת אלא בארץ, וכל שאינה תלויה בקרקע – בין בארץ בין בחוץ לארץ ויליף מעבודה זרה".⁸

היינו, לפי הגר"א ביכורים היא מצוה התלויה בארץ וע"כ מביאים רק מגבולות קדושת עולי בבל. וכן סברו כנראה בעלי התוס' (החיד"א בברכי יוסף או"ח סימן תפט סעיף ג, מזכיר אף את הרמב"ן, הרשב"א והריטב"א שסברו כתוס'). לעומת זאת רשב"א בתוס' סבר שביכורים אינה מצוה התלויה בארץ,

5. עי' בברכ"י (או"ח תפט, ג) שתמה על מהר"י קורקוס (בכורים פ"ב ה"א) שכתב שביכורים הם מצוה התלויה בארץ.
6. עי' ברכ"י (או"ח תפט, ג) שלימוד זה אינו אך לר"מ ולענות על שאלת התוס' ושאר הראשונים, אלא הברכ"י מוכיח שהוא המקור לאי-הבאת ביכורים מחו"ל, וכן מביאו הר"י קורקוס.
7. באנצקלופדיה תלמודית ערך א"י וערך ביכורים.
8. וכן הביאו באנ"ת ראיה מן הרשב"ם (ב"ב קכ ע"א ד"ה נצטוו בניס) שכתב: "מצוות התלויות בארץ תרומה ומעשר חלה ערלה ורבעי לקט שכחה ופיאה וכן הרבה". וסיום דבריו מורה שלא פירט את כל המצוות התלויות בארץ, וע"כ אין מדבריו ראיה.

הרב יעקב אפשטיין

ומה שמביאים רק מא"י היא גזה"כ מיוחדת. וע"כ נראה שלפי דעה זו ניתן להביא ביכורים מכל א"י ולא רק לפי גבולות הכיבוש.

ונלענ"ד להביא ראיה כי ביכורים הם מצוה התלויה בארץ, מוידוי מעשרות.

במשנה בביכורים ב, א: "והביכורים... וטעונין וידוי... וחיבין בביעור". ובירושלמי: "וטעונין וידוי דכתיב וענית ואמרת לפני ה' אלקיך, עד כדון מעשר ביכורין מניין כיי דאמ' ר' יעקב בר אחא בשם ר' לעזר הקודש העליון במשמע". הרמב"ם בהלכות מעשר שני יא, ח פסק לגבי ביעור, ושם בהלכה יד כתב באשר לוידי: "וכן אם לא היה לו אלא ביכורים בלבד מתודה שנאמר בערתי הקודש, הקודש הראשון שהוא הבכורים". צירוף הביכורים לוידי על קיום מצוות התלויות בארץ מוכיח שהיא מצוה התלויה בארץ.

ד. הרמב"ם: ביכורים מכל ארץ ישראל

הרמב"ם בהלכות בית הבחירה ז, יב כתב שלא כגר"א, וחיבר, עפ"י גירסת המשנה, בין כל סוגי הביכורים. הרמב"ם הזכיר פעמיים את המקומות מהם מביאים ביכורים.

לגבי ביכורים כתב הרמב"ם בהלכות ביכורים ב, א:

מצות עשה להביא בכורים למקדש, ואינם נוהגין אלא בפני הבית ובארץ ישראל בלבד שנאמר ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך, ומביאין בכורים של דבריהם מערי סיחון ועוג ומסוריא, שהקונה בסוריא כקונה בירושלים [אבל עמון ומואב ובבל] אע"פ שהן חייבין בתרומה ובמעשרות מדבריהם, אין מביאין מהן בכורים, ואם הביא בכורים מחוץ לארץ אינן בכורים.

למה התכוון במונח "ארץ ישראל", האם לגבולות האמורים בפר' מסעי או לכיבוש יהושע ואחריו השטח שקידש עזרא הסופר.

ביכורי יחיד וביכורי ציבור

נלענ"ד להוכיח שכוונתו לכל א"י בגבולותיה⁹ שבפר' מסעי.¹⁰
כך צריך להבין את הדגשתו של הרמב"ם בפעם השניה לגבי ביכורים, בהל'
בית הבחירה ז, יב:

כל ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות, ומה היא קדושתה
שמביאין ממנה העומר ושתי הלחם והביכורים מה שאין מביאין
כן משאר ארצות.

נראה שכוונת הרמב"ם בהדגשה "כל" להוציא מההשוואה לאמור בהגדרת
א"י בפרק הקודם שהיא לגבי תרומה ושביעית (יובא להלן).
הרמב"ם בהלכות תרומות א, ב כתב:

ארץ ישראל **האמורה בכל מקום** היא בארצות שכיבשן מלך
ישראל או נביא מדעת רוב ישראל וזהו הנקרא כיבוש רבים,
אבל יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמן
מקום **אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם** אינו נקרא א"י כדי
שינהגו בו כל המצות, ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל א"י
לשבטים אע"פ שלא נכבשה כדי שלא יהיה כיבוש יחיד כשיעלה
כל שבט ושבט ויכבוש חלקו.

הקושי בדבריו שכותב "האמורה בכל מקום", וקשה, וכי לפני שכבשו, וכן
אחרי שיצא מידניו בחורבן בית ראשון, לא היה למקום חשיבות כא"י, ונראה
שכוונתו כאן לא"י האמורה בהל' תרומות ומעשרות,¹¹ אבל כל מקום בו הוא

9. ולא ככתוב באנצקלופדיה תלמודית שעפ"י הרמב"ם ביכורים עומר ושני הלחם מביאים
רק ממקום הקדוש בקדושת מצות — קדושה ראשונה או שניה.

10. בדברי הרמב"ם ניתן להבחין בהגדרות שונות ביחס לארץ ישראל: "עולי בבל", "עולי
מצרים", "ארץ ישראל האמורה בתורה", "ארץ ישראל שהובטחה לאברהם אבינו", "כל
ארץ ישראל". כפי שיובא בדוגמאות השונות. ונלענ"ד ש"עולי מצרים", ו"ארץ ישראל
האמורה בתורה", שווים בהגדרת השטח.

11. הרמב"ם בהל' תרומות א, ז כותב תחום עו"מ בגבולות עו"ב וכבר תמהו עליו מעצם
הדברים ומסתירתן לתשובתו (סי' קכז), שם כתב את גבולות עו"מ המקובלים. וכ"נ
מכמה הלכות שיובאו להלן.

הרב יעקב אפשטיין

משתמש בשם "ארץ ישראל" בשאר הלכות טעון בירור בפני עצמו. ראייה לכך מדברי הרמב"ם בהלכות מלכים ה, ו שכתב: "כל הארצות שכובשין ישראל במלך על פי בית דין, הרי זה כבוש רבים והרי היא כארץ ישראל שכבש יהושע לכל דבר, והוא שכבשו אחר כבוש כל ארץ ישראל האמורה בתורה". היינו, ישנו גדר מדויק של "א"י האמורה בתורה" ועל גביו מתקיימים כיבוש ראשון ושני.

וכן נראה מלשון הרמב"ם בהלכות תרומות א, ג:

הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען כגון ארם נהרים וארם צובה ואחלב וכיוצא בהן אע"פ שמלך ישראל הוא ועל פי בית דין הגדול הוא עושה אינו כא"י לכל דבר, ולא כחוצה לארץ לכל דבר כגון בבל ומצרים, אלא יצאו מכלל חוצה לארץ ולהיותן כא"י לא הגיעו. ומפני מה ירדו ממעלת א"י **מפני שכבש אותם קודם שיכבוש כל א"י** אלא נשאר בה משבעה עממים, ואילו תפס כל ארץ כנען לגבולותיה ואח"כ כבש ארצות אחרות היה כיבושו כולו כא"י לכל דבר, והארצות שכבש דוד הן הנקראין סוריא.

מפורש בדבריו כי ישנו שטח מוגדר אותו היה מצוה לכבוש קודם לכיבושים חוצה לו, והוא "ארץ כנען לגבולותיה".

מצוות התלויות בארץ הן מצוות המושתתות על קדושת המצוות, וע"כ הן בטלות או מצטמצם שטחן לפי הכיבושים השונים. אבל מצוות שאין תלויות בארץ ותנאי קיומן קשור בא"י, הן מתייחסות לכל ארץ ישראל בגבולותיה שבתורה.

כך כתב הרמב"ם בהל' בית הבחירה ו, טז:

ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר א"י לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא, לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר והשמותי את מקדשיכם ואמרו חכמים אע"פ ששוממין בקדושתן הן עומדים אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כבוש רבים, וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכבוש ונפטרה

ביכורי יחיד וביכורי ציבור

מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל, וכיון שעלה עזרא וקדשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השנייה הוא מקודש היום ואע"פ שנלקח הארץ ממנו וחייב בשביעית ובמעשרות על הדרך שביארנו בהלכות תרומה.

ונראה שקדושת הארץ לענין שאר מצוות שאינן שביעית ומעשרות לא פקעה, והיא עפ"י גבולותיה אשר נקבעו בתורה. או שמצוות התלויות במקדש וגדר הבאתן מא"י, זיקתן למקדש גורמת שלמצוות אלו לא תיבטל קדושת הארץ.

וכך צריך לדקדק מדברי הרמב"ם בהלכות אישות יג, כ, ביחס לכפית בני זוג זה את זה לעלות לא"י: "והוא הדין לכל מקום מארץ ישראל עם ירושלים". בעוד שביחס לאמירת בפני נכתב ובפני נחתם בגט, הרמב"ם בהלכות גירושין ז, י מדגיש שתחומי א"י בדין זה שוים לדיני תחומי א"י שבהל' תרומות — תחום עולי בבל. וכך מדגיש הרמב"ם בהל' מאכלות אסורות יא, כה: "בזמן שהיתה ארץ ישראל כולה לישראל היו לוקחין היין מכל אדם מישראל ואין חוששין לו". וכן מדברי הרמב"ם בהל' מעשר יג, ד מודגש שהביטוי "בכל ארץ ישראל" כולל הן את תחום עולי מצרים והן את תחום עולי בבל (וכן ניתן ללמוד מדבריו שם הלכה ח):

פירות שידוע שהן מפירות הארץ שהחזיקו בה עולי בבל אע"פ שהן נמצאות בסוריא ואין צריך לומר בארץ שהחזיקו בה עולי מצרים בלבד הרי אלו חייבין בדמאי, ומפרישין מהן תרומת מעשר ומעשר שני, לפיכך הדבילה השמינה שאין כמותה אלא בארץ שהחזיקו עולי בבל, וכן התמרים הגדולים והחרובין השוים והאורז הלבן ביותר והכמון הגדול מתעשרין דמאי בכל ארץ ישראל ובסוריא וכן כל כיוצא בפירות אלו.

אף לגבי הפרשת ערי מקלט (רמב"ם הלכות רוצח ח, א ו-ד) בולטת הדגשתו לגבי כל ארץ ישראל, וכן נראה לגבי עגלה ערופה (רמב"ם הלכות רוצח י, א) וכן באשר לסמיכה כתב הרמב"ם בהלכות סנהדרין ד, ו: "כל ארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים ראויה לסמיכה". כך גם באשר לרשות לדון בכפיה ולהיפטר מתשלום בטעות (רמב"ם בהלכות סנהדרין ד, יד).

הרב יעקב אפשטיין

על כן נראה, כי הרמב"ם מבחין בגדרן של מצוות, אותן הקשורות לתחום עולי מצרים ועולי בבל, ואותן שאינן קשורות לתחום זה אלא לכל א"י בגבולותיה. לגבי ביכורים נראה שחובת הבאתם אף מתחום עולי מצרים ולא רק מעולי בבל, ובכך חלוק הרמב"ם על הנחת הגר"א כי ביכורים היא מצוה התלויה בארץ, אלא היא **מצוה התלויה במקדש** יחד עם עומר ושתי הלחם.¹² (ובכך מסכים הרמב"ם עם שיטת הר"ש משאנץ אם כי לא מטעמו).

סיכום

שלוש הבנות ביחס למצות ביכורים:

1. שיטת הר"ש משאנץ כי זו מצות יחיד של חובת הגוף, כשמכשיר המצוה מפרי האדמה.
2. שיטת כמה ראשונים (רמב"ן, רשב"א, ריטב"א) והגר"א שביכורים הן מצוה התלויה בארץ. וחלוקה מעומר ושתי הלחם במקום הכשר להבאתם ממנו.
3. שיטת הרמב"ם שביכורים היא מצוה התלויה במקדש, והיא כעומר ושתי הלחם, שמובאת מכל א"י.

12. לגבי חיוב הוידוי על הביכורים, אשר אינו מצד היותה מצוה התלויה בארץ, אולי הוא מצד תלותם במקדש, וכשם שלהבאת הביכורים מצורף מקרא ביכורים, כן עם סיומם כללה אותם התורה בוידוי מעשרות.